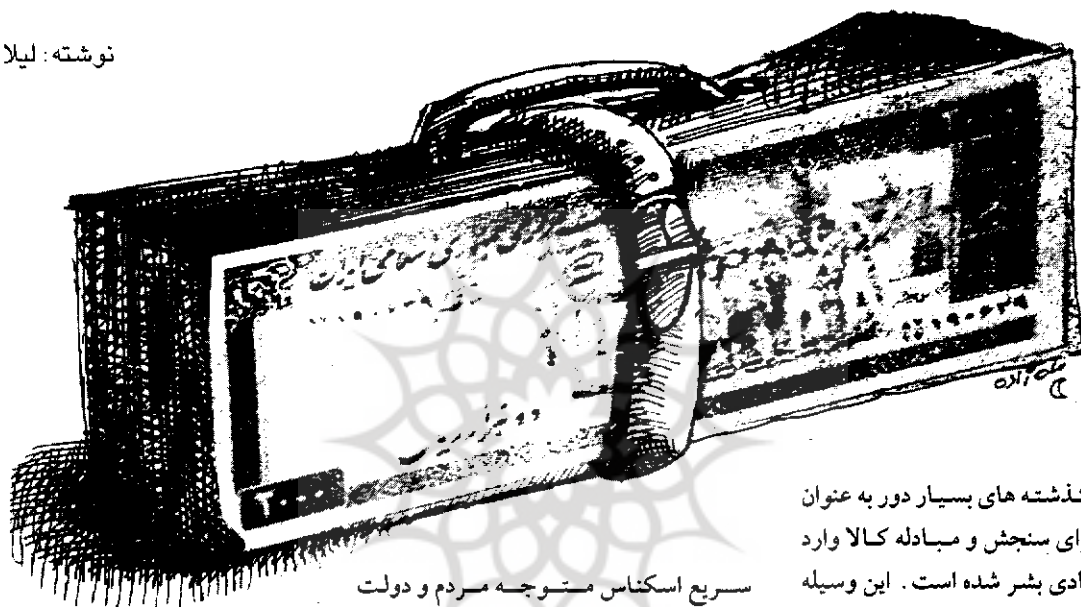

فرهنگ نگهداری اسکناس

چگونه از پول ملی خود مراقبت کنیم

نوشته: لیلا خاکسار

اشاره:

پول از گذشته های بسیار دور به عنوان وسیله ای برای سنجش و مبادله کالا وارد زندگی اقتصادی بشر شده است. این وسیله به مفهوم فیزیکی آن به صورت اسکناس و سکه های رایج در نقاط گوناگون جهان رواج دارد. در این میان اسکناس به دلیل سبکی و جابجایی راحت آن، نقش مهم تری پیدا کرده است و با وجود پیدایش و رواج انواع اوراق بهادار شامل چک های گوناگون، هنوز اسکناس در عرصه های پولی جهان حضور تعیین کننده ای دارد و موقعیت آن به عنوان نماد پول ملی حفظ شده است. نگهداری و مراقبت از اسکناس از زمان رواج یافتن آن در زندگی اقتصادی ملت ها نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. در بسیاری از کشورهای جهان مردم به مراقبت از اسکناس که به دلیل جنس کاغذی آن در معرض انواع آسیب ها قرار دارد، به عنوان بخشی از فرهنگ ملی خود توجه دارند و به همین دلیل در این کشورها خساراتی بر اثر فرسودگی

سریع اسکناس متوجه مردم و دولت نمی شود.

در ایران از زمان سلسله قاجار، اسکناس رواج یافته است اما با وجود گذشت بیش از دو سده از عمر اسکناس، جامعه ما هنوز به نگهداری و مراقبت از آن خو نگرفته است. اسکناس فرسوده سوای زیان های اقتصادی آن، عامل مهمی برای شیوع و گسترش بیماری های عفونی و قارچی محسوب می شود. یافته های پزشکی نشان می دهد که درصد بالایی از بیماری های قارچی دست بر اثر جابجایی اسکناس های آلوده به وجود آمده است. بر اساس همین تحقیقات، یک اسکناس کهنه به دلیل چروکیدگی و فرورفتگی هایی که در آن ایجاد می شود، به صورت جایگاه مناسبی برای زندگی و رشد میکروب ها در می آید و به سرعت بیماری را در جامعه انتشار می دهد. در حال حاضر ما

با معضل اسکناس های فرسوده و بیماری زا روبه رو هستیم. در وهله نخست بانک مرکزی و سایر دستگاه های مسئول باید نسبت به جمع آوری این اسکناس ها اقدام کنند و همزمان، با انجام تبلیغات لازم از طریق وسایل ارتباط جمعی، توجه مردم به نگهداری از اسکناس به سود اقتصاد ملی، جلب شود. بدیهی است زمانی که مراقبت از اسکناس به صورت بخشی از فرهنگ جامعه درآمد و همگان خود را موظف به نگهداری از پول ملی کشورمان بدانند، مسئله ای به نام فرسودگی اسکناس وجود نخواهد داشت.

مفهوم پول

پول به مفهوم فیزیکی آن، شامل اسکناس و سکه است که رابط مهمی در زندگی اقتصادی ما محسوب می شود. به گفته مسئولان چاپ و نشر اسکناس، جامعه نسبت به نگهداری اسکناس، مراقبت لازم را به خرج نمی دهد و اما مردم می گویند، نوع کاغذی که برای تهیه و چاپ اسکناس به کار می رود، در عمر و دوام آن اثر زیادی دارد. گاهی برای چاپ اسکناس از کاغذهای نامرغوب استفاده می شود، نظیر اسکناس ۱۰ تومانی مزین به تصویر شهید مدرس که بسیار کم دوام بود و به ندرت می توان این اسکناس را به صورت نو یافت. «کاغذ اسکناس به دلیل اینکه از ویژگیهای خاصی برخوردار است همه کشورها قادر به تولید آن نمی باشند و این نوع کاغذ تنها در برخی از کشورها از جمله آلمان انگلستان و فرانسه تولید می شود. کشور ما نیز در حال حاضر همانند بسیاری از کشورهای دیگر کاغذ اسکناس را از این کشورها وارد می کند و در حال حاضر هم کاغذی که در کشور ما برای چاپ اسکناس به مصرف می رسد از بهترین نوع کاغذ اسکناس در سطح دنیا می باشد و از کیفیت استاندارد شده ای برخوردار است.»

نکته قابل ذکر در این جا این است که اسکناس تا سال ۱۳۶۳ به طور کامل در خارج از کشور تهیه می شد و به صورت بریده و کامل وارد کشور ما می شد اما از سال ۱۳۶۳ به بعد با شروع کار چاپخانه بانک مرکزی، این چاپخانه در مرحله اول با دو خط تولید، نیمی از نیاز کشور را تأمین کرد و نیمی دیگر کماکان از خارج تهیه می شد. از سال ۱۳۶۷ و ۶۸ طرح توسعه چاپخانه بانک مرکزی تکمیل شد و از سال ۱۳۶۸ به بعد همه اسکناس مورد نیاز کشور در داخل تولید می شود اما کماکان هزینه های ارزی مربوط به تهیه مرکب و کاغذ آن از

خارج از کشور وجود دارد. در ضمن کلیه ماشین آلات مربوط به چاپ اسکناس ماشینهای وارداتی و استاندارد شده می باشند. «بطور کلی در مورد هزینه اسکناس می توان گفت که در حال حاضر هر برگ اسکناس بین ۵۰ تا ۱۰۰ ریال هزینه در بر دارد و این اختلاف به این دلیل است که هر چه ارزش اسمی اسکناس بالاتر رود برای اینکه بتوانیم به نحو بهتری با مقوله جعل مقابله کنیم می بایست از فاکتورهای ایمنی بیشتری در آن استفاده بشود. به عنوان مثال در اسکناس ده تومانی تا حدی از فاکتور ایمنی استفاده شده است و هر چه رقم اسکناس بالاتر رود یعنی در اسکناس ۱۰۰۰ تومانی که در حال حاضر بالاترین رقم اسکناس است، از بیشترین فاکتور ایمنی استفاده شده و طبیعی است که هر چه فاکتور بالاتر می رود هزینه بیشتری در بر دارد. بنابراین این اختلاف هزینه و دامنه نوسان به این دلیل است. بطور متوسط می توان گفت که هر برگ اسکناس به طور متوسط ۷۵ و حداکثر

۱۰۰ ریال هزینه در بر دارد.»

مقدار هزینه ای که اسکناس در بردارد ۵۰ تا ۶۰ درصد آن هزینه ارزی و بقیه آن هزینه ریالی است که در داخل کشور انجام می شود. اگر در اینجا بخواهیم وسعت کار را در نظر بگیریم سالانه بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلیون قطعه اسکناس امحاء می شود که هزینه متوسط آن سالانه چیزی در حدود ۴۰ میلیارد تومان در سال می باشد. این هزینه فقط هزینه چاپ دوباره اسکناس است و اگر یکسری هزینه های جانبی را هم در نظر بگیریم که شامل تفکیک اسکناسهای فرسوده، جابجایی و کنترلهای چند گانه، امحاء آن در حضور هیئت نظارت بر اسکناس و بقیه هزینه های جانبی [که فرضاً ۲۰ درصد هم این هزینه ها را در برگیرد و در سال فرسوده گیری انجام شود] سالانه چیزی در حدود ۵۰ میلیارد تومان هزینه بردوش بانک مرکزی گذاشته می شود. از آنجایی که بانک مرکزی بانک دولتی است در واقع این هزینه از بیت المال صرف می شود

است وقتی پدر یا مادر یک خانواده اسکناس را پس از مچاله کردن در جیب خود قرار می دهد، نمی تواند انتظاری غیر از این از فرزندان خود داشته باشد.

هویت اسکناس

در اسکناس همه کشورها، تصاویری از شخصیت های ملی، فرهنگی، دانشمندان، برجستگان علم و هنر و یا میراث های فرهنگی و همچنین یادمان های با ارزش نقش بسته است، پس اسکناس تنها یک سند بهادار نیست بلکه برای هر مملکت و ملتی دارای هویت و فرهنگ ملی است. به همین دلیل مردم در بیشتر کشورها خود را نسبت به نگهداری صحیح از اسکناس و جلوگیری از فرسودگی سریع آن موظف می دانند. متأسفانه متولیان چاپ و نشر اسکناس با عنایت به این ارزش ها مردم را نسبت به نگهداری از اسکناس تشویق نکرده اند.

نگهداری اسکناس

عوامل گوناگونی می توانند در فرسودگی اسکناس موثر باشند. یکی از این عوامل وضعیت آب و هوایی است. بر اساس بررسی های به عمل آمده در برخی از نقاط کشور که از لحاظ شرایط آب و هوایی جزو مناطق مرطوب محسوب می شوند آمار اسکناسهای فرسوده بسیار بالاتر است و در برخی مواقع دیده می شود که اسکناسها از شدت فرسودگی به شکل پارچه در آمده اند. در نقاط مختلف کشور بخصوص در روستاها نگهداری از اسکناس به شکل صحیحی انجام نمی گیرد. چیزی که از گذشته های دور باب بوده و هنوز هم استفاده از قلک های سفالی است که بعضی اوقات مردم این قلکها را در زیر زمین چال می کنند، قلکهای سفالی به دلیل اینکه قابلیت نفوذ آب را دارند و آب به راحتی جذب قلک شده و در نهایت در اسکناسها

هنگفتی که فرسوده کردن اسکناس بر دوش آنها می گذارد آگاهی کافی پیدا کنند. یکی از این راه ها استفاده از اهرمهای تشویقی توسط بانکها است که در زمینه داد و ستد اسکناس ارتباط بیشتری با مردم دارند. به عنوان نمونه بانکها می توانند در ازاء هر دسته اسکناس نو که در یک مدت معین به آنها تحویل داده می شود مبلغی را به عنوان پاداش به مراجعه کننده اختصاص بدهد. البته لزومی ندارد که این مبلغ رقم بالایی باشد فقط از این جهت که شخص مراجعه کننده حس کند در ازاء نگهداری خوبی که از اسکناسهای در دست خود کرده است از سوی مسئولین نسبت به عملکرد او توجهی شده است.

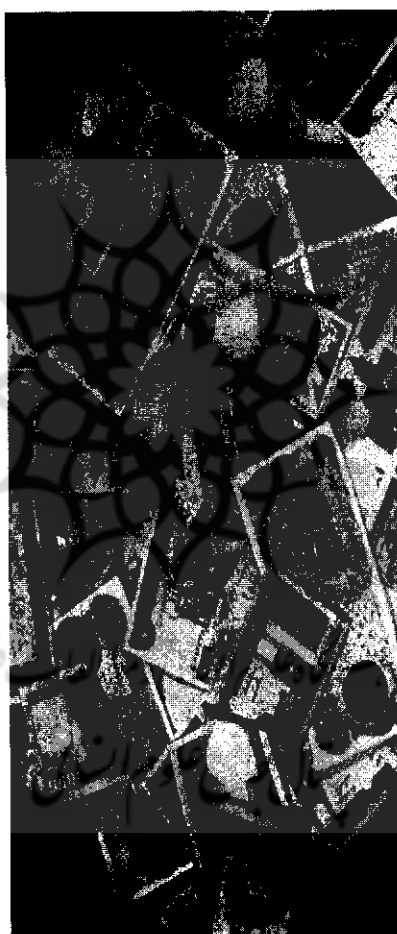
مطبوعات و تلویزیون و مربیان مدارس باید راههای نگهداری از اسکناس را به بچه ها بیاموزند و این آموزش ها به بهترین شکل می تواند از سطح خانواده آغاز شود. بدیهی

و با توجه به اینکه بیت المال توسط خود مردم تأمین می شود اگر این ارقام برای مردم روشن شود و ملت در نظر داشته باشند که در واقع خود آنها هستند که این هزینه را تحمل می کنند، قطعاً در شیوه نگهداری از اسکناس تجدید نظر خواهند کرد.

در حال حاضر، دست اندرکاران شماری از صنوف در نگهداری اسکناس بی دقتی می کنند. بررسی های بدست آمده نشانگر این نکته است که عمر مفید اسکناس در کشور ما بسیار پایین است و بطور متوسط بین ۳ تا ۳/۵ سال بیشتر نیست و این مسئله در حالی است که در کشورهای اروپایی عمر مفید اسکناس حداقل ۳ برابر این رقم می باشد.

با توجه به هزینه های سنگینی که صرف فرسوده گیری اسکناس می گردد، متأسفانه هنوز هم اسکناسهای فرسوده در دست مردم وجود دارد. مردم باید نسبت به هزینه های

اسکناس تنها یک سند بهادار نیست بلکه برای هر مملکت و ملتی دارای هویت و فرهنگ ملی است.

رسوخ می کند، حاصل دسترنج عده ای از افراد محروم و زحمتکش این چنین از بین می رود. در بسیاری از مواقع به دلیل اینکه این فلک ها را برای مدت طولانی نگهداری می کنند، اسکناسها در درون فلک تبدیل به پودر می شوند! و در چنین وضعیتی بانک مرکزی نیز نمی تواند زیان وارده به این قبیل از هموطنان را جبران کند.

نگهداری پول در ظرفهای حلب روغن نباتی نیز باعث می شود که پس از مدتی با نفوذ آب و زنگ زدگی ظرف، اسکناسها تبدیل به خرده کاغذهای غیر قابل ارزیابی شوند و ناراحت کننده تر این است که اکثر این پولها مربوط به مردم محرومی است که پس از مدتها پولی را پس انداز کرده اند، برای رفتن به سفری زیارتی یا تهیه جهیزیه و یا خرید مسکن قصد استفاده از آن را داشته اند. نکته قابل یادآوری در مورد اسکناسهای امحاء شده در طول سال توسط کارشناسان بانک مرکزی مویذ آن است که، بیشتر اسکناسهایی دچار فرسودگی می شوند که از سرعت گردش بیشتری برخوردار هستند و طبیعی است که اسکناسهای ریز و با رقمهای پایین تر از سرعت گردش بیشتری برخوردارند و دچار فرسودگی می شوند. اسکناس هرچه درشت تر باشد مصرف کننده رغبت کمتری نسبت به استفاده از آن نشان می دهند و در نتیجه اسکناسهای درشت کمتر جا به جا شده و از فرسودگی مصون می مانند و در برخی مواقع حتی دیده می شود که عمر مفید یک اسکناس با رقم پایین به یک سال هم نمی رسد.

چه باید کرد؟

- یکی از راههای جلوگیری از فرسودگی و تولید بیش از حد اسکناس استفاده از ضرب سکه است که به گفته مسئولین بانک مرکزی در حال حاضر بیش از ۳/۵ میلیارد قطعه سکه های رایج جمهوری اسلامی ایران

وضعیت استفاده از شبه پول و چک بسیار خوب است و اگر اینها وجود نداشت حجم اسکناس کفاف نمی داد. البته به دلیل پیگردهای بعدی چک و تضمینهای قضایی در برخی مواقع مردم رغبتی به استفاده از آن نشان نمی دهند. به عنوان مثال اگر کسی چکی را می گرفت و طرف صادر کننده چک موجودی نداشت و زمانی که می خواست از طریق مراجع قضایی پیگیری کند، نوبتهای طولانی و هزینه های زیادی صرف گرفتن پول خود می کرد مانع از این می شد که رغبتی به استفاده از چک نشان بدهند.

علاوه بر چک، کارتهای اعتباری را نیز می توان به عنوان یکی از موثرترین شبه پولها استفاده کرد. در بسیاری از کشورها کارت اعتباری به راحتی جای خود را در نظام پولی جامعه باز کرده است و به عنوان یک وسیله معتبر قابل استفاده است البته ناگفته نماند که در حال حاضر در کشور ما نیز از این کارتها استفاده می شود. اما برای کمک به جلوگیری از فرسودگی اسکناس باید در سطح بسیار وسیعتری مورد استفاده قرار بگیرد و در جامعه جای خود را بیش از اینها باز کند. علاوه بر آنچه که در مورد جلوگیری از فرسودگی اسکناس گفته شد، نکته قابل توجه تر ترویج فرهنگ صحیح استفاده از اسکناس در سطح جامعه می باشد. زیرا بیش از هر چیزی مردم ما باید بیاموزند که با توجه به شرایط موجود کشور و میزان اسکناسهایی که در طول روز رد و بدل می شود نحوه استفاده صحیح و نگهداری از آن را خوب بیاموزند و به

فرزندان خود نیز آموزش دهند. ■

مأخذ:

۱- گزارش اقتصادی همشهری شماره ۱۴۰۴، سال ۷۶

در اختیار مردم قرار دارد که با توجه به آمار جمعیت کشور، میزان سرانه مسکوک رایج در کشور ۶۲ قطعه است و به گفته روابط عمومی بانک مرکزی در حال حاضر روزانه حدود ۹۰۰ هزار قطعه از انواع مختلف مسکوک نیکل تولید می شود، که این رقم تا چند ماه پیش ۶۰۰ هزار قطعه بوده است.